

Valentin Miklobusec

OBITELJ I KRIZA NJEZINE BIOLOŠKO-REPRODUKTIVNE FUNKCIJE

Svaka legitimna zajednica koja izlazi ili iz naravi individua ili iz pristanka slobodnih subjekata ima određenu svrhu. Ta svrha postiže se u nekim funkcijama koje zajednica kao takva ispunjava i time samu sebe osmišljava. Osnovna legitimna zajednica koju nalazimo u ljudskoj vrsti jest brak. On izlazi kao mogućnost iz različitih spolova, a realizira se pristankom slobodnih subjekata.

Svaka prirodna zajednica teži svom održanju i proširenju. Održanje u braku znači njegovu trajnost, a proširenje znači prerastanje u obitelj. Rast braka u obitelji jest njegova biološko-reproduktivna funkcija, to jest rađanje, na koje je brak po svojoj naravi usmjeren. To prerastanje braka u obitelj rađanjem potomstva tako je bitno da pozitivno isključenje tog prerastanja brak čini ništetnim ako je učinjeno prije sklapanja braka, a grešnim ako je nastupilo nakon sklapanja braka. Koliko su toga svjesni bračni kandidati, ovisi o odgoju u kojem stječu svoj nazor na život i svijet, o ljestvici vrednota koju prihvaćaju te o priznavanju ili nepriznavanju takvog autoriteta nad sobom kojemu bi morali podložiti svoj sud.

Biološko-reproduktivna funkcija modernog braka vrlo je ugrožena jer ovisi ne samo o unutrašnjim ili subjektivnim faktorima nego i o vanjskim ili objektivnim faktorima. Jedni i drugi Izravno utječu na njezino ostvarenje.

Ima bračnih parova koji svoj brak ne povezuju s rađanjem djece, dapače, djecu izričito isključuju ne priznavajući da su djeca kohezijska snaga njihova zajedništva, kako se to često ističe. Isto tako odbacuju svaki prigovor o sebičnosti, jer se, tobože, potpuno predaju jedno drugome nalazeći u tome osobnu i zajedničku sreću. Takav stav smatramo negativnim.

No, osim takvih subjektivnih stavova koji sprečavaju ostvarenje biološko-reproduktivne funkcije, ima i nekih objektivnih zapreka. Takve su najčešće slabo ekonomsko stanje potencijalnih roditelja, loši uvjeti stanovanja, prezaposlenost žene, nespojivost materinstva s profesionalnim angažmanom žene itd. Svakako da na biološko-reproduktivnu funkciju utječe i tradicija, religija, javno mišljenje, a ponešto i nacionalna svijest.

Rekli smo da je biološko-reproduktivna funkcija braka danas u velikoj krizi. U to ćemo se uvjeriti pogledamo li slijedeće tri činjenice: masovno sprečavanje začeca, masovnost pobačaja i nestabilnost braka zbog koje su i rođena djeca mnogostruko ugrožena. Sva tri fenomena pogledat ćemo поближе.

Neostvarivanje biološko-reproduktivne funkcije braka u većim razmjerima uzrokuje depopulaciju nekog kraja ili države, biološko slabljenje nacije. Takva pojava izaziva mnoge socijalne, ekonomske, političke i etičke probleme. Da to pitanje nije samo stvar braka, odnosno obitelji, pokazuje napokon i društvo. O tome se nedavno i javno raspravljalo na beogradskoj radio-televiziji (potkraj studenoga 1981.). Poticaj za to, koliko se moglo naslutiti dala su i politička zbivanja u Kosovu početkom i tijekom godine 1981. Tamo je srpsko stanovništvo nekada imalo izrazitu prevagu, a danas, zbog smanjenja nataliteta i iseljavanja, postaje manjina.

U Hrvatskoj je depopulacija činjenica i to najnovijeg datuma. Već prije dosta vremena zatvarane su područne osnovne škole zbog premalog broja učenika, privatno zemljište ustupa se društvenom sektoru jer ga nema tko obrađivati, naglo raste broj starog pučanstva, naglo je pao broj kandidata za duhovna zvanja kod mladeži srednjoškolske dobi itd. Sve to privlači pažnju demografa, sociologa, ekonomista pa i političkih foruma, iako se oni o tome vrlo stidljivo izražavaju. Taj problem zaokupio je i Crkvu. Za nju je to u prvom redu etički problem, porok i Izvor drugim porocima ili rezultat drugih poroka.

Sprečavanje začeca

Neposredna svrha biološko-reproduktivne funkcije jest stvaranje ljudskog potomstva. Težnja za potomstvom prirodna je normalnoj ljudskoj osobi, a zakonito se realizira u braku. Brak je zakonita zajednica slobodnih, zrelih, odgovornih i spolno različitih osoba koje, uz te preduvjete, mogu same odlučivati o svim svojim činima pa tako i o onima koji su usmjereni prema rađanju novog čovjeka.

Međutim, jedan čovjek više znači i jedno pitanje više. Bračni drugovi ne smatraju se uvijek spremnima da se suoče s tim pitanjem, s novim za-

> *Statistički godišnjak Hrvatske 1978. (dalje SGH 1978.), Zagreb, str. 225. pokazuje da je Hrvatska 1967/8. imala 3297 osnovnih škola, a 1976/7. samo 2958 (-339). U istom razdoblju broj djece u prvim razredima pao je sa 77.309 na 62.585 (-14.724), što je 491 razred po tridesetak učenika.*

daikom koji pred njih stavlja svako novo dijete. Zato ga ne prihvaćaju i poduzimaju sve protiv njegova začeća. Razlozi takvog stava mogu biti različiti, ali su malokad rezultat razborite i svestrane prosudbe. Često je to bijeg od tereta, nedostatak povjerenja u život, sklonost sebičnosti. No, ipak, najčešće je to negativan stav roditelja. Oni ne žele imati više djece. Sociolog dr. Ljudevit Plačko o tome ovako piše: »U većini slučajeva roditelji nemaju više djece jer ih ne žele imati. Materijalna situacija samo je jedan od objektivnih i lako uočljivih razloga. . . Unutrašnja psihološka želja I muža i žene da budu otac i majka, većim je dijelom zadovoljena već jednim, odnosno s dvoje djece, i oni više ne osjećaju tu unutrašnju potrebu (koja je najvažnija!) da dalje rađaju djecu. Vanjski razlozi, u prvom redu očuvanje nacije ili neki drugi diktat (kao što je npr. u patrijarhalnoj obitelji bila potreba za radnom snagom! — moja opaska), u očima ljudi nisu tako važni. Tako obitelji danas ne vide zašto bi imale više djece.«-

Stav protiv rađanja više djece izlazi također iz brige za već rođenu djecu. Roditelji su svjesni svojih ograničenih mogućnosti. Ograničene su napokon mogućnosti i države i svijeta. Zalihe materijalnih dobara nisu neiscrpive i broj potrošača ne može se povećavati unedogled. To je problem o kojem čovjek mora voditi računa, i traži od njega da svojim prokreativnim moćima razumno upravlja. Tu negdje i jest srž problema, naime, između sebičnog uživanja i razumnog upravljanja. Na tom promišljanju rođio se I novi pojam: odgovorno roditeljstvo.

Hrvatska je već mnogo godina na pragu depopulacije pa je normalno da sprečavanje začeća budi I drukčije misli od onih koje se javljaju u prenapučenim krajevima. U zaključku svoje studije o regionalnim osobitostima novijeg prirodnog kretanja stanovništva Hrvatske demograf dr. Friganović piše: »Prirodni priraštaj Hrvatske u novije doba konstantno se smanjuje. Budući da ni prije nije bio visok, sada je spao među najniže u Evropi. Takav trend proizlazi iz stalnog smanjivanja nataliteta s jedne strane, a stagnacije i čak mortaliteta s druge strane. Dobna struktura stanovništva stari, I demografska masa Hrvatske gubi potrebnu biodinamiku. Proces je uočljiv na temelju ovih podataka:

Stopa poroda na 1000 stanovnika bila je	1960.	13,4
	1966.	14,6
	(1977.	14,7)
(Jugoslavija u istom periodu ima stopu poroda na 1000 stanovnika	23,5	
s padom na 18, 8 do 1969.)		
Stopa smrtnosti u Hrvatskoj na 1000 stanovnika	1960.	10,0
	1969.	10,7
	(1977.	10,0)

* LJUDEVIT PLAČKO, »Naša hrvatska obitelj danas, u *Bogostovska imotra* 1972. br. 1, str. 60.

Iz toga slijedi da je pad stope prirodnog priraštaja Hrvatske od 5,4 promila u 1960. spao na 3,9 promila do 1969. Od takva kretanja do depopulacije samo je korak, jer je prosječna stopa godišnjeg priraštaja u samo deset godina oborena za 54"/o. Činjenica koja zabrinjava jest da je trend naglog smanjivanja stope priraštaja zahvatio cijelo područje Hrvatske.«[^]

Smanjenjem svoga pučanstva Hrvatska ne rješava nijedan svoj problem nego samo ugrožava opstanak nacije. Hrvatska je zahvaćena istim psihološkim procesom koji je zahvatio sve industrijske zemlje, i kapitalističke na Zapadu i socijalističke na Istoku. Četiri najdublje težnje čovjekove naravi — ljubav, bračno zajedništvo, seksualno zadovoljavanje i težnja za potomstvom — što se sve redovno ostvaruju u braku i obitelji, današnji čovjek više ne smatra jednom nedjeljivom cjelinom, kao što je smatrao donedavna.

Teoretsko razdvajanje tih težnji slijedi odgovarajuća praksa tako da današnji čovjek zadovoljava samo jednu od tih potreba ne vodeći računa o drugoj. Takva praksa sve je očitija. Iz toga možemo zaključiti da je za promjenu tog stanja potrebno u prvom redu čovjekovo unutrašnje, psihološko i etičko ozdravljenje. »Vrlo je malo vjerojatno da pad nataliteta treba tumačiti smanjenom potencijalnom plodnošću žene ili smanjenjem broja seksualnih odnosa. Pad nataliteta mnogo je više uvjetovan (psihološkim stavom! — moja opaska) a ostvaren primjenom kontraceptivnih sredstava i abortusom.«*

Iako je pitanje biološke reprodukcije stvar obaju partnera, ipak je žena uloga u tome veća. U njezinu se tijelu dijete začinje, ona ga nosi i rađa. Ako ona želi roditi dijete, muž će najčešće to i prihvatiti jer je nitko ne može zakonom prisiliti na abortus. Ako ona ne želi dijete, može i bez muževe volje i znanja pobaciti. Zato je za prosudbu tog stanja nužno poznavati stavove koje zastupaju supruge. Budući da je većina žena danas u radnom odnosu, dovoljno je poznavati stav zaposlenih žena, jer je to onda stav većine kakav je više-manje u svim razvijenijim sredinama.

»Očito je da stanovništvo razvijenijih područja sporije raste uslijed mnogih faktora među kojima ograničavanje začeca igra odlučujuću ulogu. Među faktorima koji su determinirali slabljenje reprodukcije ljudske populacije pored napretka znanosti i tehnike, koje su direktno rezultirale industrijalizacijom i urbanizacijom, nalazi se i smanjenje smrtnosti novorođenčadi, što istodobno čini psihološki nepotrebnim brojnije rađanje djece. Zaposlenost žena koja se pojavljuje najkasnije, utječe možda najjače u tom pravcu. Zaposlenost žene u pravilu reducira broj porođaja. TJ je

Usp. M. Dr. FRIGANOVIĆ, *Savjetovanje — stanovništvo, emigracija i zaposlenost* (izdano kao skripta) str. 10. Izdala Hrvatska pagvaška grupa. — Naučna sekcija Društva ekonomista, Zagreb. Redakcija časopisa *Ekonomski pregled*. Izdano 1971, U dalijem citiranju samo *Savjetovanje*. Usp. također *SGH 1978*. str. 51.

* LJUDEVIT PLAČKO, *nav. ČL*, str. 62.

[^] Usp. *SGH 1978*. str. 51. — Umrta dojenčad na 1000 živorođenih od 1953. bila je u stalnom opadanju od 111,6 (1953.) na 22,5 (1977.).

zapažena činjenica.«[^] Tu je činjenicu lakše razumjeti ako se ima u vidu da je danas školovana i zaposlena žena preopterećena dužnostima. S druge pak strane ekonomska neovisnost i izobrazba čine je samostalnijom u svemu pa i u donošenju odluke hoće li roditi ili neće. Zaposlene žene imaju svoje mišljenje o shvaćanju optimalnog broja djece, pri čemu smatraju da lakše mogu opravdati svoje neradanje od žena koje nisu zaposlene.

Prema jednoj anketi provedenoj među 1479 zaposlenih žena, optimalan broj djece Izgledao bi ovako:

optimum djece	za zaposlenu ženu	za nezaposlenu ženu
nijedno	7,40/0	1,9»/o
jedno	26,0'>/o	7,1%
dvoje	60,5%	39,0"/o
troje	5,0«/o	40,0%
četvero ili više	0,7%	11,2%
bez odgovora	0,3%	0,7%"

Sprečavanje začeca ovisi i o školskoj spremi žene. Već i dugogodišnje školovanje djevojaka odgađa njihovo stupanje u brak više godina nakon što su postale punoljetne, tako da je time odgođeno i rađanje prvog djeteta iz braka, što nipošto ne znači da prije nije bilo nezakonitih začeca, ali je plod najčešće odstranjen, a time možda i mogućnost novog začeca smanjena. Žena visoke školske izobrazbe najviše osjeća raskorak između svojih težnji i stvarnih mogućnosti na materijalnom planu s jedne strane te između obveza koje sa sobom nosi obitelj i svojih aspiracija na profesionalnom planu i životom u dvoje s druge strane. Kod svih školovanih žena prevladava opredjeljenje za jedno ili dvoje djece, malokad više, kao što možemo vidjeti Iz slijedeće tablice načinjene na temelju ankete.

Školska sprema žene i broj živorođene djece

	1	2	3—4	5	total
1—3 razreda	15,6	39,1	35,9	9,4	100,00
4—7 razreda	27,8	48,4	21,4	2,4	100,00
osmogod. šk.	36,9	51,2	10,8	1,2	100,00
KV i VKV radn.	47,0	43,4	7,9	1,6	100,00
srednja stručna	37,8	53,1	9,1		100,00
gimnazija	49,0	39,2	11,8	—	100,00
viša šk.	46,9	45,8	7,7	—	100,00
visoka šk.	43,5	48,8	7,7	—	100,00*

* Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu: *Žena između rada i j rodice* Zagreb 1975., str. 43. (U daljnjem citiranju ŽIRP.)

ŽIRP, str. 62.

ŽIRP, str. 46.

Iz ove tablice možemo sa sigurnošću pročitati i zaključiti da je stupanj školske sprema u žena obrnuto proporcionalan broju djece u braku. Dakle, što je viša školska sprema, manje je djece i obrnuto.

Školska sprema žene i način planiranja poroda

šk.	Način (sredstva) planiranja poroda					tota
	medic.	prir.	abort.	komb.	drugo	
0 — 3 razreda	0,0	28,6	14,3	57,1	0,0	100,0
4 — 7 razreda	9,3	60,5	11,6	16,3	2,3	100,0
osmogod. šk.	17,1	54,3	8,6	14,3	5,7	100,0
KV i VKV radn.	14,4	54,8	6,4	20,5	3,9	100,0
Sr. str. sprema	21,0	46,5	4,1	26,7	1,6	100,0
gimnazija	12,0	52,0	0,0	32,0	4,0	100,0
• v vi visa šk.	21,5	40,5	0,8	33,9	3,3	100,0
visoka šk.	25,6	35,6	3,2	31,6	4,0	100,0
Total	18,9	47,1	4,8	25,7	3,4	100,0'

Tablica nam pokazuje da medicinska sredstva najviše primjenjuju školovane, a najmanje neškolvane žene, prirodnim sredstvima, podjednako mnogo koriste se sve, abortusom najprimitivnije, dok kombinirana sredstva opet upotrebljavaju sve.

Kakvu ulogu u prihvaćanju ili odbijanju začeca Ima nacionalna svijest, jedva je moguće odrediti. Činjenica da se na stotinu Hrvatica u Jugoslaviji rodi samo 160 djece ne može se tumačiti nedostatkom nacionalne svijesti, nego samo nezadovoljavajućim socijalnim, političkim, ekonomskim i psihološkim faktorima koji nipošto nisu u prilog većem priraštaju. Rodoljubna svijest po sebi vodi ne samo očuvanju nego i rastu nacije. Drugo pitanje da li se u mladim generacijama razvijala i razvija nacionalna svijest kad u službenim programima prevagu Ima tkozvana socijalistička klasna svijest.

Nestajanjem tradicije i patrijarhalnih domaćinstava te emancipacijom žene nestalo je i utjecaja starijih na pitanje nataliteta. Općenito govoreći, potreba za većim brojem djece ne vidi se u obiteljima gledamo li ih Izolirano od drugih. Svi vanjski razlozi koji su nekada sugerirali više djece (uglavnom socio-ekonomski razlozi) danas su posve otpali. Jedina svijest koja bi to stanje mogla mijenjati jest svijest o dostojanstvu očinstva i majčinstva, roditeljstva, a ta je danas na vrlo niskom stupnju. Malo je mladih žena koje bi htjele imati više djece od svojih majki, dok se uglavnom sve ostale odlučuju za manje djece. Praksa niskog nataliteta nastavlja se bez obzira na apele sa strane, bili oni vjerske ili nacionalne naravi. Ekonomski poticaji bili bi možda djelotvorniji, ali ih za sada nema. Jedina su nada bračni drugovi koji ispravljaju svoju ljestvicu vredno-

tp, ; pojam 'Odgovornog roditeljstva« ne svode samo na materijalnu skrb jedno dijete, nego svoj smisao traže i nalaze u odgovornoj primjeni svih svojih psihofizičkih kreativnih moći. Takvih roditelja ima sve više, ali jos ne toliko da bi nadoknadili propuste drugih. No budućnost pripada samo takvima koji stvaraju život.

Iz statistika koje stoje na raspolaganju isto je tako teško razlučiti kak\u u ulogu s obzirom na natalitet ima vjerska svijest, odnosno otklanjanje svake vjere, ali je činjenica da je kod praktičnih vjernika koji ne prihvaćaju potrošačku filozofiju za svoje životno pravilo natalitet veći; nego kod drugih.

Proučavajući biološko-reproduktivnu funkciju kod zaposlene žene, dr. Klauzer ovako zaključuje: »Sve zaposlene žene smatraju da je maksimalan mogući broj djece manji za zaposlene žene nego za nezaposlene. Prema kategorijama školske Izobrazbe 'poželjan broj' djece varira, ali te varijacije ipak nisu uvjetovane Izravno stupnjem Izobrazbe.«*»

Pobačaj

Pobačaj ili prekid trudnoće može biti spontan ili izazvan. Ako je namjerno izazvan, zove se također nasilan, jer je kao protuprirodan čin usmjeren protiv života nerođenog djeteta. U civilno-pravnom smislu razlikujemo legalan i ilegalan pobačaj ako je u skladu sa zakonskim propisima ili s njima ne slaže. Može biti izveden stručno ili amaterski, ovisno o tome da li ga je realizirala osoba za taj posao stručno osposobljena ili pak ostaba bez te osposobljenosti.

Nas u prvom redu zanima nasilan pobačaj kao namjeravani čin kojny_ je svriia ubojstvo nerođenog djeteta. To je izraz bijega od vlastite odgovornosti na račun slabijega i najgrublja metoda za planiranje obitelji. Takav pobačaj uvijek je izveden na molbu, odnosno pristanak na nagovor, ili trudnice ili obaju supruga. Bez obzira na sve distinkcije i subdistinkcije, pobačaj je danas masovna pojava i, kao takav, negativno utječe na biološko-reproduktivnu funkciju braka i obitelji, a katolička moralna svrstava ga u kategoriju teške povrede savjesti. Prema njemu ne može biti inc; ferentna ni društvena sredina u kojoj se primjenjuje, ni Crkva koja prt povljeda Božji zakon o rađanju čovjeka, ni nacija za koju je to put samouništenja.

Artifcijelan pobačaj, kao nasilno ubijanje nerođenog djeteta koje se još ni plaćem nije kadro braniti, bio je poznat i u antičko doba. Hipokrat, slavni liječnik stare Grčke, tražio je od mladih kandidata medicinski, struke da se zakunu da nikada neće dati ženi sredstvo za pometnuće pk:da."

Nakon rasula patrijarhalne obitelji, pobačaj se počeo masovno širiti po nei-im krajevima Hrvatske (Slavonija i Posavina!). Kasnije je zahvatio

2IRP, str. 61.

Usp. I. BEŠKER — J. ANTONOVA, »Pobačaj — društveni korijeni i političke posljedice« (skup priloga iz odnosne problematike), u *Pitanja*, svezak 1-2 (1975.), str. 34. Izd. Centar za društvene djelatnosti SSOH. Mjesečnik za društvo, znanost i kulturu.

gotovo sva područja. Danas je svuda prisutan kao najnehumanija sociološka pojava, a znači težak društveni, medicinski i etički problem. U prijašnjim vremenima bio je u vjerskom i građansko-pravnom smislu strogo zabranjen, pa se obavljao potajno i najčešće nestručno, uz velike opasnosti za život i zdravlje trudnica. Zbog toga je 1960. donesen zakonski propis o liberalizaciji uvjeta za pobačaj da bi se tako zaštitili život i zdravlje trudnice, te da bi pobačaj kao pojava bio podvrgnut zakonskim normama i društvenoj kontroli. Zbog te liberalizacije propisa stekao se dojam da je dopušten pa je sve više žena to prihvatilo kao metodu za »planiranje« obitelji.

U promijenjenim sociološkim prilikama djeca više nisu potrebna kao radna snaga pa nisu ni smatrana darom Božjim nego rezultatom ljudskog htijenja. Tako je nerođeno dijete ostalo lišeno zaštite i poštovanja koje ga je okruživalo kao »Božju svojinu« i svetinju života. Crkva je pobačaj uvijek apsolutno zabranjivala kao izravan zločin protiv života, i danas ga jednako zabranjuje, ali njezin je utjecaj postao vrlo ograničen. U mnogim retcijama odavno se prelazilo preko crkvenih zabrana, i pobačaj je bio u masovnoj praksi bez obzira na moralne i zdravstvene posljedice. U tri četvrtine slavonskih sela pobačaj se masovno prakticirao, pa su ta sela opustjela. Takav način izumiranja sela prozvan je »bijelom kugom«. Ti su krajevi kasnije bili ponovo napučeni stanovništvom Bosne, Hercegovine, kopnene Dalmacije i Hrvatskog zagorja, jer su ti krajevi bili ili privredno pasivni, ili prenapučeni a s visokim natalitetom. »Bijela kuga« bila je u njima nepoznata. Danas, međutim, nema više nijednog kraja gdje se pobačaj masovno ne primjenjuje. Utjecaj Crkve ograničen je samo indirektnj i svodi se na to da u pojedinim brakovima uspije razviti svijest o do-
stojanstvu roditeljskog poziva.

Potpunih i objavljenih statističkih podataka o godišnjem broju pobačaja nemamo ni za Jugoslaviju ni za Hrvatsku. Prema podacima Saveznog ^-avoda za zaštitu zdravlja, broj pobačaja koji se obavljaju u zdravstvenim uianovama u stalnom je porastu. Godine 1953. registrirano je na području Jugoslavije 3823 pobačaja, a godine 1959. broj se popeo na 111.766. Budući da je pritisak želje za pobačajem bio vrlo jak a zakonska ograničenja do'Sta stroga, masovno se pribjegavalo ilegalnom pobačaju obavljanom stročno ili nestručno. Da se tome doskoči radi zaštite trudnica, 1960. do-icsena je Zakonska odredba o liberalizaciji uvjeta za pobačaj kako bi se n;oi;ao obavljati legalno I stručno uz manje opasnosti za trudnice. Time je soianjen broj ilegalnih pobačaja, ali je njihov ukupan broj i dalje samo rastac'. Pretpostavlja se da se posljednjih godina (1971.—74.) broj legalno obavljenih pobačaja u Jugoslaviji popeo na oko 300.000 godišnje.*

Usp. V. ST. ERLICH. *Jugoslavenska porodica u transformaciji*, SNL, Zagreb 1971., str. 273.

•" *Razvitak stanovništva Jugoslavije u posleratnom periodu*, str. 129, tabela 46
Izd. Institut društvenih nauka — Centar za demogr. i.istraživanj.i. (U daljnijem c;-T.r.r.tu samo *Razvitak stanovništva*.)

Prevladava uvjerenje da na svaki legalan pobačaj dolaze još bar dva ilegalna koji izmiču kontroli i statistici, što bi značilo da se godišnje u Jugoslaviji pobaci oko milijun nerođene djece. Ilegalnom pobačaju najčešće se pribjegava iz želje za anonimnošću i iz želje za manjim novčanim izdacima. Prema podacima Saveznog istraživačkog centra, u Hrvatskoj je 1963. zakonito bio obavljen 35.531 pobačaj, a već 1967. 44.178.**

»Broj pobačaja u Jugoslaviji je izuzetno visok. O tome se ne raspolaže sigurnim podacima, ali je u više ocjena istaknuto da on dostiže najmanje broj živorođene djece u pojedinoj godini. (Za Hrvatsku bi to službeno značilo oko 70.000, a neslužbeno oko 210.000 — moja opaska!) Brojne posljedice pobačaja — zdravstvene, demografske, ekonomske... pokazuju da njihova velika rasprostranjenost predstavlja ozbiljan socijalni i medicinski problem.«'''

»Prema vrlo blagim procjenama liječnice i publicistkinje Dr Dubravke Štampar koja radi u Institutu za zaštitu majki i djece Hrvatske pa se tim problemom bavila niz godina, slika je ovakva: Godine 1972. (posljednje za koju postoje sabrani podaci!) u Hrvatskoj je odobreno 42.287 pobačaja. Pobačaj je odobren gotovo svim ženama koje su to zatražile, a bile su gravidne manje od dvanaest tjedana. Odbijeno je samo 77 molbi. (Godine 1971. bilo je u Hrvatskoj odobreno 38.347 pobačaja!). Godine 1972. prijavljena su kriminalna pobačaja što je mnogo manje od stvarno Izvedenih. Prijavljeni su samo po život krajnje opasni slučajevi. Zabilježeno je čak četrnaest ozljeda karličnih organa. Godine 1970, registrirano je sedam, a 1971, osam smrtnih slučajeva uslijed sepse (trovanja!), nastale nakon Ilegalnog pobačaja. Ne postoje podaci prema kojima bi svi ti počinioci bili kažnjeni. Od 1968. nijedan legalan pobačaj u Hrvatskoj nije prouzrokovao smrt trudnice. Stoga ista liječnica smatra: 'Kada bi se eliminirali ilegalni prekidi trudnoće smrtnost od pobačaja u Hrvatskoj praktički bi nestala'.

Broj svih pobačaja na tisuću žena plodne dobi pokazuje da su oni najučestaliji u najplodnijoj dobnoj skupini od 25—29 godina. U skupini 20—24 godine također ih ima mnogo. Često se radi o prekidu prve trudnoće, što ženu lako može učiniti i trajno neplodnom.

Godine 1960. na 100 živorođene djece bilo je 9,15 legalnih pobačaja, a 1971. čak 60,51. 1960. godine bilo je zbog ilegalnog pobačaja kojemu su uslijedile komplikacije, na liječenje poslano 3745 žena, a 1971. samo 374. To je deset puta manje. No to nije posljedica smanjenja ilegalnih pobačaja (njih je dapače više!) nego sve stručnijeg prekida trudnoće ilegalnim putem, najčešće i od strane stručnih osoba i specijalista ginekologa.«-'

»Dom zdravlja Remetinec (u Zagrebu) načinio je 1972. godine istraživačko-sociološko-demografsku studiju na području današnje Skupštine

Isto, str. 49.

Isto, str. 50.

•« I. BEŠKER — J. ANTONOVA, *nav. ČL*, str. 38.

općine Novi Zagreb. Prosjek pobačaja po ženi (ispitanice su bile između 15—45 godina života) iznosi 1,24! ! ! Među njima je razmjer legalnih prema ilegalnima 50 : 50. Valja dodati da je u sklopu iste studije učinjena i provjera podataka te je ustanovljeno da je od žena koje su ilegalno pobacile, samo petina priznala taj čin. To znači, zaključuje Dr D. Štampar — da je ilegalnih pobačaja daleko više od 50"/o.«*» No ako se uzme da je vrlo malo djevojaka prije završene srednje škole stupilo u brak, pa ih je, prema tome, i manje zatrudnjelo, onda je prosjek pobačaja po ženi kudikamo veći od 1,24.

Bilo bi također zanimljivo znati zašto se toliko trudnica služi ilegalnim pobačajem kad je zakon o pobačaju liberalan? Vjeroajtno, osim ekonomskih razloga, postoji i razlog časti. Jedva će se naći žena koji bi i intimno i javno takav čin smatrala časnim, i nijedna ne želi da je javnost smatra ubojicom svoga djeteta.

Neki liječnici koji također imaju dobar uvid u pitanje pobačaja smatraju da je broj pobačaja kudikamo veći no što to priznaje dr. D. Štampar. Jedan liječnik iz Osijeka kaže: »U bolnici u Osijeku na jedan porod dolaze tri pobačaja. U Zagrebu moramo računati sa sto tisuća pobačaja godišnje, a u cijeloj Hrvatskoj sa oko petstotina tisuća, dok u Jugoslaviji s preko milijun pobačaja godišnje. To je katastrofa!«***

Promatrajući tu žalosnu činjenicu, vidimo da se neki stručnjaci ginekolozi na račun tog žalosnog posla čak beskrupulozno bogate. Pod naslovom »Damoklova kireta« u jednom mjesečniku čitamo: »Problem kriminalnog pobačaja vjerojatno nije najurgentniji problem koji bi naše društvo moralo rješavati. Nije on to čak ni tamo gdje je uzeo većeg maha kao npr. u Zagrebu koji zasluženo uživa slavu evropskog centra kriminalnog pobačaja i kiretarskog biznisa. No, to je svakako problem gdje se najočitije, najčešće i sasvim doslovno radi o životu i smrti, i najneposrednijoj, najopasnijoj i najpogubnijoj kušnji morala o kojem svjedoči bez ikakve dvosmislenosti.«*» Iako se u ovim recima misli na moral, odnosno nemoral »kiretara« koji svojom rabotom zarađuju vrlo mnogo novca, ipak se ne može mimoići ni pitanje o moralu trudnica koje takve »usluge« traže i plaćaju velikim svotama novca.

Činjenica je da su u zagrebačke ginekološke klinike dolazile abortirati i trudnice iz nekih država zapadne Evrope u kojima zakoni to nisu dopuštali. Za hrvatske žene, i ove u domovini i one na radu u zemljama zapadne Evrope, bilo je to vrlo zavodljivo. One su smatrale da su žene tih zemalja naprednije i kulturnije pa ih mogu imati za uzor. Lako su se povele za njima i u toj lošoj stvari. »Uslugom« inozemnim pacijenticama tu mač: se neobično visok broj pobačaja u Zagrebu.

Osnovni motiv koji navodi na pobačaj drukčiji je kod neudanih, drukčiji kod udanih. Neudane nisu spremne na brigu i odgovornost za dije-

*** Isto, str. 39.
[OSIP WEISSGERBER, *Ljubav « obitelji — zadatak i radost*, Zagreb 1974., str. 13!.

! . BEŠKER — J. ANTONOVA, *nav. ČL*, str. 33.

te koje obično i ne žele, a udate žele pobačajem »planirati« obitelj. No i kod udanih ima želje za bezbrižnošću koju svako dijete bitno smanjuje.

Izrazito visok broj pobačaja u našoj sredini sugerira zaključak da žene ne upotrebljavaju kontraceptivna sredstva, ili ih ne upotrebljavaju pravilno. Kad stoga mimo svoje volje ostanu trudne, pribjegavaju pobačaju. Godine 1970., od ukupnog broja žena između 15 i 49 godine u Hrvatskoj, samo 16,7% znalo je za kontracepciju (a te je godine bilo oko 1.200.000 žena te dobi). Od onih koje su za kontracepciju znale, primjenjivalo ju je 68,2"/o, a od tih koje su je primjenjivale, 74,4"/o činilo je to isključivo s pomoću prijevremenog prekida snošaja (coitus interruptus).-” Iako je ta metoda vrlo nesigurna i stvara velike psihološke probleme bračnim drugovima, osobito ženi, ipak je, dakle, vrlo raširena. Znak je to ne samo primitivizma nego i karakterne neozbiljnosti.

Anketa čiji je zadatak bilo istraživanje jugoslavenskog prosjeka o metodi planiranja poroda u zaposlenih žena daje slijedeći uvid: »Od 1479 zaposlenih žena služilo se

medicinskim kontraceptivnim sredstvima	14,3%	žena
prirodnim metodama (prekid snošaja)	35,7%	žena
pobačajem	3,7%	žena
kombinacijom metoda (medicinska, prirodna, pobačaj)	19,6%	žena
drugačije	2,6%	žena
uskратilo odgovor	24,1%	žena
	100,0%	žena

Upadno slabo je zastupljena primjena kontraceptivnih medicinskih metoda, a najfrekventnija je primjena prirodnih sredstava i kombinacija više metoda.

Što napokon krije velik postotak onih koje uskraćuju odgovor? To se može samo pretpostaviti: Ili neće odgovoriti ili se može pretpostaviti pobačaj.«^

Biranje kontraceptivnih sredstava ovisi također o izobrazbi žena. Anketom među 1479 Ispitanica dobiven je slijedeći jugoslavenski prosjek:

Školska sprema	med.	prir.	abort.	komb.	druge
0—3 razr. škole	0,0	28,6	14,3	57,1	0,0
4—7 razr. škole	9,3	60,5	11,6	16,3	2,3
potpuna osmog, šk	17,1	54,3	8,6	14,3	5,7
KV i VKV radnice	14,4	54,8	6,4	20,5	3,9
srednja stručna šk.	21,0	46,5	4,1	26,7	1,6
gimnazija	12,0	52,0	0,0	32,9	3,0
visa sk.	21,5	40,5	0,8	33,9	3,3
visoka škola	25,6	35,6	3,2	31,6	4,0
total	18,9	47,1	4,8	25,7	3,4**

Sistematizacijom podataka iz tablice vidi se da školska izobrazba utječe na biranje sredstava za planiranje obitelji. Žene s većom izobrazbom češće upotrebljavaju kontracepciju a manje pobačaj, dok je prirodna metoda vrlo zastupljena u svih. Začudujuće mali postotak abortusa (koji je inače masovna pojava!) navodi na pitanje što se krije pod pojmom »kombinirane metode«? Nije li to ujedno želja da se zataška zlo? Kao da im je i naziv odvratn!

Budući da se svakako želi planirati broj porođaja, bit će korisno vidjeti koji su odlučujući motivi za takav stav u zaposlenih žena. Opet će podatak biti općejugoslavenski, ali vjerojatno ne bi bilo značajnih odstupanja kad bismo istražili samo Hrvatsku.

materijalni razlozi	31,2%
stambene prilike	29,7%
zaposlenost od početka	31,7%/o
nedostatak dječjih ustanova	4,3%
izostanak pomoći roditelja (djeda I bake!)	13,4%
zdravstveni razlozi	7,8%
starost	8,7%
već postignut željeni broj djece	3,2%
nije uopće planirala	35,3%

Ovi rezultati nisu doduše u postocima zbrojivi, ali je učestalost pojedinih razloga indikativna za njihovu važnost kod naših ispitanica i vjerojatno kod većine zaposlenih žena. Već postignut željeni broj djece razig je koji se najčešće iznosi u prilog neprihvatanja još jednog djeteta. Čini se da ni zaposlenost koja slijedi poslije stupanja u brak, ni izostanak pomoći djeda I bake, a ni nedostatak dječjih ustanova nisu bitan razlog za smanjenje broja poroda."

Bitne razloge za neprihvatanje djece vrlo je teško istražiti. Kompleksan je to problem i bit će toliko razloga koliko je sugovornika. To navodi na zaključak da su razlozi ipak najčešće subjektivne naravi. Kad se s takvim roditeljima razgovara otvoreno o tom pitanju, većina ipak priznaje: »Kad bismo se baš odlučili, još jedno dijete mogli bismo svakako primiti!« Zašto ga ne primaju nego, naprotiv, možda već i začeto ubijaju? Zašto ih od tog odvratnog čina ne može odvratiti ni savjest, ni svijest o depopulaciji koja zahvaća gotovo sve krajeve? Zašto je tu pošten tako teško spriječiti kao požar kad se jednom razbukta?

Možda bismo pravi odgovor morali potražiti upravo u potrošačkom mentalitetu koji je razvijeno društvo doveo na rub samoubojstva, jer ni život više nije najviša vrednota ni čovjek svetinja, iako se o tome potpisuju brojne deklaracije. Jedina je svrha mogućnost uživanja. Ideal je imati, a ne biti, trošiti, a ne stvarati, stvarati da trošimo. To je kriva filozofija u koju su se uljuljali industrijalizirani narodi. To ih vodi laganom, ali sigurnom umiranju, umiranju u opijimiu užitka.

Danas se sve češće i sve otvorenije govori o tome da su brak i obitelj u krizi, a u običnom govoru susrećemo izraze koji to stanje opisuju. Čujemo izraze: »napukli brak«, »slomljeni brak«, »divlji brak«, »razbijena obitelj«, »nepotpuna obitelj«, »krnja obitelj« ... O čemu se zapravo radi?

»Napukli brak« jest tamo gdje je zajedništvo muža i žene vrlo krhko i još se jedva održava bez nade da bude oživljeno i učvršćeno. Njih dvoje živi bez međusobne ljubavi koja je jedini pravi »cement« njihova bračnog zajedništva. Oboje su u svom braku razočarani. Uzajamno su nevjerni i to ih vodi konačnom i neopozivom raskidu za koji samo čekaju neposredan povod. Koliko ima takvih brakova, tajna je srdaca.

»Slomljeni brak« nastaje prekidom i onog slabog formalnog zajedništva. Supruzi se i praktično razidu i ne žele se više naći, osim na civilnom sudu kad brakorazvodnom parnicom žele ozakoniti ono što su u srcima već davno ostvarili.

»Divlji brak« označava pojavu nezakonite zajednice muškarca i žene koji žive kao da su muž i žena a da svoju zajednicu ni u civilno-pravnom ni u crkveno-pravnom smislu nisu ozakonili.

Sve takve zajednice karakterizira nestabilnost zbog koje najviše stradaju oni najnedužniji, a to su djeca. Ako ne budu pobačajem uklonjena prije rođenja, čeka ih teško djetinjstvo. Međutim, kao što nema potpunih, pouzdanih i objavljenih podataka o pobačajima jer ih taje i počinoci, roditelji i liječnici, tako ih nema ni za nesretnu djecu bez roditeljske ljubavi. Prihvatilišta, odgojni domovi, sudski procesi protiv maloljetnih kriminalaca očituju tek nešto od one drame koju proživljavaju djeca bez ljubavi, za koju nisu bili dozreli ni njihovi roditelji.

U vezi sa stupanjem u brak vrlo se često čine dvije pogreške. Prva je kad premladi, neiskusni i nesamostalni parovi sklapaju brak iz želje da prikriju začecje djeteta koje uostalom sami nisu ni htjeli, ali ih je »Iznenadilo«. Sklapati takav brak najčešće je promašaj kojim se želi popraviti jedan raniji promašaj, a to je krivo. Druga, vrlo česta i teška pogreška, jest anticipiranje braka. Do toga najčešće dolazi među studentima koji ne mogu čekati završetak studija i zakoniti brak. Kad ga onda napokon i sklope, nema im više nikakve draži, niti su za nj raspoloženi. Zato upravo među školovanim ljudima ima sve više relativno mladih brakova koji se osjećaju frustrirani. Radost i užitak su iscrpljeni, a za odgovornost nisu dorasli. Zato se ne čudimo mnoštvu razvoda brakova upravo u prvih pet godina zajedništva.

Iz godine u godinu brakorazvodnih je parnica sve više.

godina	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.
br. razvoda	8509	8875	9080	8766	9235	9385	9401	9696
		(-f366)	(4-205)	(-314)	(-1-469)	(+ 150)	(+ 16)	(4-295)

-* *SGH 1978.*, str. 277.

Ne može se međutim reći da su sve brakorazvodne parnice i završile razvodom braka. Sud uvijek nastoji da se partneri, ako je ikako moguće, izmire, srede svoje odnose i počnu novi život. U tome i nisu posve neuspješni tako da je broj stvarno razvedenih brakova, iako još uvijek visok, ipak znatno niži od broja brakorazvodnih parnica. Evo pregleda:

sodina	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.
skl. brak.	37.319	37.701	37.779	36.967	36.034	36.290	35.019	36.760
razA. brak.	5335	5427	5567	5781	6331	5928	6099	5579
		; (+ 92)	(+ 140)	(+ 214)	(+ 550)	(- 403)	(+ 171)	(- 520)*

U ovim podacima uzeti su u obzir samo civilno sklopljeni brakovi, a takvi su danas svi, bez obzira na to sklapaju li se naknadno i u crkvi. Koliko je od tih brakova sklopljeno i u crkvi pa kasnije poništeno na civilnom sudu, teško je razaznati jer se to župnim uredima ne javlja. To se donekle znade samo u seoskim župama, ali u njima danas živi manje stanovnika. Isto tako teško je znati kolik je među razvedenima postotak katolika, koliko je pripadnika drugih vjera, a koliko pak ateista.

Razvod braka nije jednak u svim regijama i socijalnim sredinama. U seoskim župama, koje ni prije rata nisu bile strogo tradicionalne već u stalnom doticaju s urbanim sredinama, na 1000 stanovnika dođu po tri razvoda braka. Na 1000 stanovnika manjih gradića bude do sedam razvoda, a na 1000 stanovnika velikih gradova bude do četrnaest razvoda."®

Razvod braka nije jednako zastupljen ni u svim sociološkim grupama. Niski postotak razvoda imaju naročito poljoprivrednici i rudari. Zatim slijede nekvalificirani radnici, zatim industrijski i zanatski radnici, te saobraćajno osoblje. iMeđu ostalim zanimanjima postotak razvoda je visok, a kod stručnjaka i umjetnika triput veći od prosječnog, to jest oko 1,09/o.«2'

Svaki brak proživljava svoje krize u prvim godinama svojeg zajedničkog života pa u prvim godinama ima najviše razvoda. Od svih razvedenih bračnih parova u Hrvatskoj, 40"/o otpada na one koji u braku nisu doživjeli pet godina." Opaža se, međutim, da je manje razvoda u prvim godinama braka nego prije desetak i više godina. Tome je možda uzrok ekonomska nestabilnost u svijetu koja se reflektira i na ekonomsku nestabilnost pojedinaca, manje odilaženja na rad u Inozemstvo, redovitija vjerska pouka mladih i ozbiljnija priprema za brak. Svakako je tome pridonio i pastoralni rad među kršćanskim kandidatima za brak i među mladim bračnim parovima.

Isto, str. 51.

Usp. V. MILOVAN, »Kršćanska obitelj u današnjem društvu-* u *Obnovljen: Život* XXIX (1974.) 54.

MARKO MLADENVIĆ, *Uvod u sociologiju porodice*, Beograd 1969., str. 282.

Usp. LJ. PLAČKO, nav. čl., str. 54.

Značajan faktor stabilnosti braka jesu i djeca. Ona i nesvjesno svojom prisutnošću djeluju na svoje roditelje. Pomažu im da se odgovajaju za odgovornost, strpljivost, međusobno poštovanje i povjerenje, a te su vrline za brak prijeko potrebne. Čini se kao da više djece stabilizira brak roditelja. To bi se moglo zaključiti i prema slijedećim podacima.

Godine 1961. 48 % razvoda brakova bez djece
 33,1% razvoda brakova s jednim djetetom
 11,7% razvoda brakova s dvoje djece
 7,3% razvoda brakova s troje ili više djece

Godina 1969. daje već drukčiju sliku.

48 % razvoda brakova bez djece
 36,3% razvoda brakova s jednim djetetom (porast razv.)
 12,7% razvoda brakova s dvoje djece (porast razv.)
 3,0% razvoda brakova s troje ili više djece (pad razv.)"

Iako djeca pridonose učvršćenju bračne zajednice, ona ipak ne mogu svoje roditelje dovesti do apsolutne bračne stabilnosti. Usporedimo li posljednje dvije tablice, vidimo da je broj razvedenih brakova bez djece konstantan (48%), a raste broj razvedenih brakova s jednim ili s dvoje djece, dok se, naprotiv, znatno smanjio broj razvoda brakova s troje ili više djece. To se, međutim, može tumačiti i time što je znatno manje i obitelji s troje ili više djece.

Poznato je da ima više činitelja koji pogoduju razvodu braka. Među takve osobito spada ekonomska neovisnost, posebno žene, koja zbog te neovisnosti ne želi više biti »služkinja« svome mužu. Osim toga, činioci su izjednačeno školovanje i stjecanje stručnog znanja, razdvojeni život zbog rada u inozemstvu, profesije koje dovode do trajnog miješanja spolova na radnom mjestu i slično.

Čini se da zajednički život, što uključuje i zajedničko domaćinstvo, mnogo pridonosi održavanju braka. Ako pogledamo prije navedenu tablicu o brakorazvodnim parnicama od 1970. do 1977., uočavamo da je broj sudski poveljenih parnica za razvod 1973. bio 8766, a već slijedeće godine porastao je za 469. Kako to tumačiti? Poznato je da su se zbog energetske krize u zemljama zapadne Evrope mnogi radnici, koji su tamo radili ilegalno, morali vratiti kući. Budući da su mnogi i odlazili zbog trzavica u braku, nakon povratka nisu poradili oko smirenja stanja nego su faktično stanje razvedenosti nastojali i ozakoniti. Godina 1974. bila je također karakteristična po broju izvanbračno rođene djece. Na to upućuje i broj sudskih sporova u kojima je tražena pomoć za uzdržavanje djece (alimentacija!) nakon razvoda. Takvih je sporova bilo:

godina	1974.	1975.	1976.
sporova	5411	6099	635»»

Na istom mj. •» *SGH 1978.*, str. 277.

očito je dakle da razdvojen bračni život ugrožava brak, a bračna nestabilnost ugrožava djecu.

Na početku smo također spomenuli »razbijenu obitelj«, -nepotpunu obitelj« i »krnju obitelj«. O čemu se radi?

Obitelj je »razbijena« kad njezine članove ne povezuje duh ljubavi i zajedništva. Nađu se na okupu samo radi zadovoljavanja nekih egzistencijalnih potreba kao što su hrana i stan. Zajedničku budućnost ne žele stvarati. Čekaju da se razidu ne žaleći jedno za drugim. Djeca u takvim obiteljima ostanu bez pravog odgoja. Slobodno vrijeme provode na ulici, a kasnije dospijevaju u popravne domove. To se osobito dešava u obiteljima u kojima su roditelji alkoholičari, skitnice, besposličari i slično.

Obitelj je »nepotpuna« ako nedostaje otac, majka, ili oba roditelja zbog izvanbračnog rađanja, razvoda ili smrti. Nitko nije bez oca i majke, ali mnoga djeca moraju živjeti kao da nemaju ni oca ni majke.

Obitelj je »krnja« ako u njoj nema jednog od roditelja (najčešće je to otac!) zbog trajnog ili tako dugog izbivanja da ga djeca i ne dožive kao roditelja, niti se s njim emotivno povezu. U Hrvatskoj takvih obitelji ima na desetke tisuća jer su očevi ili majke tako dugo na radu u inozemstvu da djeca i odrastu i stupe u brak praktički bez fizičke blizine svojih roditelja.

Iako zbog bračne i obiteljske nestabilnosti trpe i bračni partneri, ipak zbog nje najveću štetu trpe djeca. Jedna trećina prvorođenaca u Hrvatskoj rađa se prije nego istekne šest mjeseci nakon vjenčanja roditelja. To znači da su začeta izvan braka. Izvanbračno začeće mnogim je parovima razlog za vjenčanje, iako to inače ne bi činili. Ne može se tvrditi da su svi takvi brakovi kasnije nesolidni, ali ih ima.

Odnos djece rođene u braku i izvan braka varira iz godine u godinu, ali ne bitno. Evo tablice:

srodna	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.
rod. u br.	61.837	60.096	57.797	61.504	62.615	64.028	63.572	63.755
rod. izvan braka	3592	3539	3306	3387	3420	3361	3379	3261"

Ima još jedan zanimljiv i znakovit podatak. Radi se o djeci nepoznatih roditelja, o takozvanoj napuštenoj djeci. Takve je djece od 1968. do danas sve više, a godine 1974. bilo ih je 1096. Nakon te godine broj se opet smanjivao, kako predočuje slijedeća tablica:

godina	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.
nap. djece	120	111	237	350	580	780	1:96	808"

»1 Isto, str. 52.
Na istom mj.

S porastom ekonomske emigracije rastao je i broj napuštene djece. Zastojem ekonomske emigracije manje je i napuštene djece.

U »Vjesniku« (dnevne novine, Zagreb, 13.6.1970.) čitamo slijedeći podatak; »Jedan naš istraživač ustanovio je da je u razdoblju od šesnaest godina (1950—1965) u Jugoslaviji bilo oko 700.000 djece rođene izvan braka, oko 350.000 djece rođene iz razvedenih brakova, oko 150.000 djece bez oca (umro je!), te oko 100.000 djece bez majke (umrla je!). Budući da je velika migracija u strane zemlje počela tek nakon promatranog razdoblja, današnja bi slika (1970!) sigurno iskazala impozantan broj djece koja žive u krnjim obiteljima, to jest samo s jednim od roditelja. To je po pravilu majka, a u rijetkim slučajevima otac.«

Smatra se da danas u Jugoslaviji živi oko ŽS"/o djece u »nepotpunim obiteljima«. Budući da Hrvatska od svih saveznih republika ima najveću ekonomsku emigraciju, sigurno je da je takvih obitelji u njoj najviše. To je samo dio stvarnosti koju proživljava suvremena hrvatska obitelj. Iz te stvarnosti jasno se vidi da je biološko-reproduktivna funkcija obitelji opasno ugrožena. Bez pretjerivanja može se reći da je obitelj ranjena u svojoj biti te zaslužuje posebnu pažnju ne samo Crkve, nego bi trebalo da se za nju zauzmu i sve druge odgovarajuće društvene strukture.